

Les epidèmies a Cervera durant l'Edat Mitjana

JOSEP M. LLOBET I PORTELLA

0. Introducció

Dels documents que es guarden a l'Arxiu Històric Comarcal de Cervera, hem recollit una quarentena de notícies que fan referència a epidèmies i que corresponen a un període cronològic que va des de l'any 1372 fins al 1497.

Encara que moltes anotacions no citen el tipus d'epidèmia, hem de suposar que totes elles es refereixen a malalties pestíferes, veritable flagell que ocasionà gran nombre de víctimes entre la població medieval.

Les notícies, molt resumides, les hem agrupat en els cinc apartats següents: processons i peregrinacions, disminució d'escolars, metges, prohibició de tocar les campanes i ordinacions del Consell, a fi i efecte que el conjunt sigui més estructurat i la consulta més fàcil.

1. Processons i peregrinacions

La primera notícia que coneixem sobre les pestes a Cervera, és de l'any 1372 i fa referència a certa quantitat pagada a dues persones que tocaren la campana per la processó feta, per motius de pesta, el dia de Sant Miquel.¹

* Un resum d'aquest treball fou presentat al «Tercer Congrés d'Història de la Medicina Catalana», que tingué lloc durant el mes de juny de 1981.

1. Arxiu Històric Comarcal de Cervera, Fons municipal, *Llibre de Clavaria*, 1372, f. 37.

L'any 1395, el Consell cerverí ordenà que es fessin tres processons per a demanar a Déu que posés fi a la pesta.²

El mes d'agost de 1410, vist que el temps que corria era pestilent, el Consell manà que fossin fetes processons i dejunis, i que, dintre la vila, ningú no gosés jugar a daus, naips o malleta.³

De nou, l'any 1442, es va fer una solemne processó en honor de la Verge Maria per a demanar-li que preservés la vila de pesta.⁴

El Consell cerverí, reunit el 31 d'agost de 1449, acordà que els paers parlessin amb el rector i clerecia de la vila per a fer absoltes, misses, oracions, processons i altres solemnitats, tot i demanant a Déu que els preservés de pestilències.⁵

Igualment, l'any 1451, el Consell en considerar que per ocasió dels pecats dels habitants hi havia gran mortalitat a la vila, ordenà que fossin fetes aquelles bones processons, dejunis i oracions que consideressin oportunes els paers, el degà i el rector.⁶

L'any 1494, davant una forta epidèmia de pesta, un paer, un prevere i alguns frares predicadors, acompanyats d'atzemblers, van anar en peregrinació a Santa Maria de Montserrat.⁷

2. Disminució d'escolars

Un acord del Consell cerverí del 30 de setembre de 1384, ens assabenta que, aquell any, al mestre de les escoles de la població li van ser donats 30 florins, deu més del normal, per compensar-li la disminució d'ingressos, degut a les morts produïdes entre els escolars.⁸

L'any 1449 hi degué haver tantes morts dins la població escolar que Pasqual i Serena, mestres de les escoles cerverines, proposaren als paers de la vila que aquelles fossin tancades.⁹

3. Metges

L'any 1399, el jueu cerverí mestre Abraham dez Portell, que

2. AHCC, Fons municipal, *Clavaria*, 1395, f. 102 v.

3. AHCC, Fons municipal, *Llibre de Consells*, 1410, f. 44 bis v.

4. AHCC, Fons municipal, *Llibre de Records i Crides*, 1441-1446, f. 13

5. AHCC, Fons municipal, *Consells*, 1449, f. 139 v.

6. AHCC, Fons municipal, *Consells*, 1451, f. 70.

7. AHCC, Fons municipal, *Llibre d'Apoques Comunes*, 1494, f. 18.

8. AHCC, Fons municipal, *Consells*, 1384, f. 34 v.

9. AHCC, Fons municipal, *Consells*, 1449, f. 147.

1. Campanar de l'església de Santa Maria, amb les campanes que moltes vegades calia fer callar per no alarmar la població.

2. Muralles que tancaren la vila medieval pel costat de sol ixent, baluard eficaç contra el contagi.

3. Portal dels Pous, testimoni dels antics accessos a la població, vigilats tots ells en temps d'epidèmia. (Fotografia de l'AHCC.)

4. Església de Santa Magdalena, un dels llocs de refugi dels empestats.
(Fotografia de l'AHCC.)

era metge i cirurgià, cobrà dos sous per haver curat de glànola a dues filles d'un hostaler de Cervera.¹⁰

El 27 de juliol de 1401, el Consell de la vila estava assabentat que hi havia moltes morts a València, Barcelona i altres llocs, i com preveia que durant els mesos d'agost i setembre, Cervera també es veuria afectada per la mortaldat, resolgué proposar a Francesc Luna que s'establís una temporada a Cervera, ja que el consideraven un bon metge.¹¹

A primers de 1449, la mortaldat causada per l'epidèmia ja arribava a Cervera. El Consell, que creia que la vila estava mal proveïda de metges, disposà que es procurés fer venir a la població mestre Berenguer Gibert o mestre Felip de Soldevila.¹²

En un acord del Consell cerverí, de data 25 de maig de 1495, que prohibeix portar a enterrar dins la vila qualsevol mort de pesta procedent de l'exterior, trobem una relació de metges i cirurgians que havien de visitar un home malalt de pesta que fou traslladat de Montcortès a Cervera. Aquesta relació és la següent: mestre Serena, mestre Tomàs, mestre Salver i Joan Bru.¹³

4. Prohibició de tocar les campanes

En temps de pesta, tocar les campanes per anunciar les morts o els enterraments produïa gran alarma entre la població, per això el Consell cerverí, l'any 1410, manà que en haver-hi molts malalts a la vila no fossin tocades.¹⁴ Però, pocs dies després de l'acord, trobem la protesta de Pere Borreda, «sonador dels senys», que allegà que la mesura anava en perjudici dels sagristans, ja que si no tocaven les campanes, no tindrien recapte.¹⁵

Uns anys després, durant el 1449, de nou hi ha epidèmia. El Consell de la vila, en considerar que la gent estava espantada, manà al sagristà que, per no ocasionar més terror, no toqués les campanes amb motiu dels enterraments.¹⁶

A primers de l'any següent l'epidèmia ja devia haver passat,

10. AHCC, Fons notarial, *Manual de Pere de Solanelles*, 1399, f. 114 v. Sobre aquest metge jueu, vegeu: AGUSTÍ DURAN I SANPERE, *Llibre de Cervera* (Tàrrrega, 1972), pp. 375-377.

11. AHCC, Fons municipal, *Consells*, 1401, f. 78 v.

12. AHCC, Fons municipal, *Consells*, 1449, f. 11 v., 38 i 48.

13. AHCC, Fons municipal, *Consells*, 1495, f. 55.

14. AHCC, Fons municipal, *Consells*, 1410, f. 39.

15. AHCC, Fons municipal, *Consells*, 1410, f. 40.

16. AHCC, Fons municipal, *Consells*, 1449, f. 137.

ja que s'autoritza al dit sagristà a tocar novament les campanes.¹⁷ Però, malauradament, no transcorregué el dit any sense que s'hagués de prohibir de nou tocar a morts.¹⁸

L'any 1456, novament hi hagué epidèmia a Cervera. Es prohibí altra volta tocar les campanes pels enterraments fins a principis de l'any següent, en què la mortaldat ja havia desaparegut.¹⁹

5. Ordinacions del Consell

El Consell cerverí, davant les epidèmies de pesta, va dictar diferents ordinacions que eren fetes públiques a través de crides pels carrers de la vila. Tenien per objecte, sobretot, impedir l'entrada a la població de malalts que poguessin transmetre l'enfermetat als habitants de Cervera.

Així, el 20 de juny de 1450, disposà que qualsevol persona que acollís forasters malalts o que vinguessin de llocs pestilents, o que els hi deixés o llogués una casa, seria multada amb 50 lliures.²⁰

En canvi, l'any 1452, assabentat el Consell que per causa de la gran mortaldat que hi havia a Barcelona, la reina volia marxar d'aquella ciutat i era possible que si la vila de Cervera li fes alguna subvenció hi vingués a viure, manà que es portés a terme una informació sobre dita possibilitat.²¹

Pel setembre de 1456 hi devia haver epidèmia de pesta als voltants de Santa Coloma de Queralt perquè el Consell cerverí manà fer una crida prohibint l'entrada de gent d'aquella vila i, vist el poc cas que els habitants de Cervera en van fer, ordenà que fos repetida pocs dies després amb augment de la pena.²²

El mes de juny de 1457, en saber que als voltants de Barcelona i Tarragona molta gent es moria i altra fugia de l'epidèmia, el Consell de la vila manà que cap hostaler o qualsevol altre habitant acollís a persones procedents dels llocs on hi hagués epidèmies, ni els hi llogués cases, sota pena de 10 lliures.²³

L'epidèmia es devia anar atansant a Cervera, ja que el mes de juliol següent el Consell, assabentat de les mortaldats, ordenà

17. AHCC, Fons municipal, *Consells*, 1450, f. 16 v.

18. AHCC, Fons municipal, *Consells*, 1450, f. 94 v.

19. AHCC, Fons municipal, *Consells*, 1457, f. 25 v.

20. AHCC, Fons municipal, *Consells*, 1450, f. 62.

21. AHCC, Fons municipal, *Consells*, 1452, f. 86.

22. AHCC, Fons municipal, *Consells*, 1456, f. 139 v. També: JOSEP M. LLOBET I PORTELLA, *Relacions entre Cervera i Santa Coloma de Queralt (segles XV-XVII)*. «Recerques Terres de Ponent», III (1982), pp. 49-54.

23. AHCC, Fons municipal, *Consells*, 1457, f. 85 v.

que les bèsties mortes fossin llençades lluny dels portals i, també, que unes ordinacions sobre el jurar i renegar que havien estat publicades amb anterioritat, fossin novament donades a conèixer, ja que «a vegades nostre senyor Déus per los pecats dels pobles, ço és per jurar, blasffemar o renegar de Déu e de la seva gloriosa mare, per corregir e castigar aquells, tramet sequades, malalties, morts e guerres e divisions en los pobles, segons se litg en la vella ley».²⁴

L'agost de 1458 el Consell, davant algunes irregularitats en l'observança de la prohibició de llogar cases a gent provinent dels llocs on hi hagués epidèmia, ordenà que aquells forasters fossin foragitats de la vila i es posessin multes de 100 sous.²⁵

De l'abril de 1483, tenim una crida a través de la qual es feren públiques unes ordinacions contra la pesta. El seu contingut, resumit, és el següent:

Es prohibeix que cap persona, de qualsevol llei, estament o condició que sigui, forastera i sana, que vingui per estar o habitar dins la vila de Cervera i procedeixi de lloc on es morin de pesta, pugui entrar a la població, sota pena de 20 sous.

Serà exceptuada la que hagi estat 20 dies en lloc sa, o la que, procedent de lloc de pesta però trobant-se sana, vingui per negociar i marxi el mateix dia o l'endemà.

Es prohibeix que cap persona, de qualsevol llei, estament o condició que sigui, que estarà malalta de pesta, procedeixi o no de lloc pestilent, pugui entrar a la vila de Cervera, sota pena de 50 sous.

Incorreran en dita pena no solament els forasters sinó els cerverins que els acullin, i també els metges o cirurgians que els visitin dins la vila.

S'exceptuen de la dita pena els fills, néts i germans dels habitants de la població.

Tots els pobres i romeus que vindran a Cervera, hi podran entrar sempre que estiguin sans i no hi aturin més d'un dia.

Els que es trobin malalts no podran entrar, però se'ls oferirà una casa a l'exterior de la població on hi haurà llits i una persona que els servirà per amor a Déu i a la Verge.

Totes les persones que aquests últims dies són vingudes per estar i habitar a la vila i procedeixen de llocs on hi ha morts de pesta, l'abandonaran immediatament sota pena de 10 lliures.²⁶

24. AHCC, Fons municipal, *Consells*, 1457, f. 96.

25. AHCC, Fons municipal, *Consells*, 1458, f. 78 v.

26. AHCC, Fons municipal, *Records i Crides*, 1483-1489, f. 5.

Crides semblants es van anar repetint durant els mesos de maig ²⁷ i juny ²⁸ i, també, a l'any següent.²⁹

Un problema es va presentar als membres del Consell cerverí durant el mes de novembre de 1486. A Lleida i a Balaguer es morien de pesta i calia fer ordinacions per a evitar el possible contagi, però per altra banda s'atansava la fira de Sant Martí i qualsevol mesura restrictiva ocasionaria pèrdues al comerç de mecaderies. Finalment, s'acordà que els paers prenguessin les disposicions que creguessin convenients.³⁰

Aquests, després d'esperar que passés la fira, publicaren una crida prohibint l'entrada de persones procedents de llocs pestilents sota pena de 50 lliures, pagadora tant pels forasters com pels que els acollissin.³¹

La mateixa crida va ser de nou publicada el mes de juliol de 1488.³²

Per unes noves ordinacions de l'any 1488, sabem que hi havia pesta a Perpinyà i a Castella. En elles es prohibeix que ningú, procedent dels llocs pestilents, entri a la vila que no hagi passat 40 dies, ni que els metges i cirurgians cerverins surtin a visitar malalts de pesta, sota pena de 10 lliures.³³

Una crida, publicada el mes de desembre de 1489, prohibeix l'entrada a la població o als termes d'ella de qualsevol persona malalta de pesta. A més ordena que si algun metge, cirurgià, barber o especier de Cervera sabés per via directa o indirecta que a la vila o als seus termes hi ha arribat algun malalt de pesta, ho hauria de denunciar immediatament als paers sota pena de 10 lliures.³⁴

A l'any 1491, hom posà guardes als portals de la vila per evitar el contagi de la pesta.³⁵

El 1494 degué ser un any funest per a la població cerverina. S'arribà a l'extrem que el Consell de la vila hagué de reunir-se a l'església de Santa Magdalena, situada a uns dos quilòmetres de la població, degut que molts consellers eren fora vila amb motiu de la pesta.³⁶

27. AHCC, Fons municipal, *Records i Crides*, 1483-1489, f. 8.

28. AHCC, Fons municipal, *Records i Crides*, 1483-1489, f. 9.

29. AHCC, Fons municipal, *Records i Crides*, 1483-1489, f. 23 v.

30. AHCC, Fons municipal, *Consells*, 1486, f. 57 v.

31. AHCC, Fons municipal, *Consells*, 1486, f. 59 v.; *Records i Crides*, 1483-1489, f. 39.

32. AHCC, Fons municipal, *Records i Crides*, 1483-1489, f. 39.

33. AHCC, Fons municipal, *Consells*, 1488, f. 47.

34. AHCC, Fons municipal, *Records i Crides*, 1483-1489, f. 50.

35. AHCC, Fons municipal, *Consells*, 1491, f. 10 v. i ss. i 42 v.

36. AHCC, Fons municipal, *Clavaria*, 1494, f. 38, 45 v. i 50; *Llibre d'Apoques Comunes*, 1494, f. 13 v.

Segons unes ordinacions del 25 de gener de 1495, el Consell cerverí, assabentat que a la Cardosa, Vilagrasseta, la Guàrdia i Castellnou de Porquerisses, llocs circumveïns de Cervera, la gent es moria de pesta i que els metges i cirurgians de la dita vila anaven a curar els malalts i tornaven a la població, i considerant que la mencionada malaltia era molt contagiosa i podria afectar a la gent de Cervera, manà tancar dos dels set portals de la vila i posar guardes als altres. Si alguna persona de Cervera, incloent-hi els metges i cirurgians, visités algun malalt dels esmentats llocs no podria entrar a la vila fins passats cinc dies que seria fora del lloc pestilent.

S'exceptuà d'aquesta prohibició els metges i cirurgians que anessin a visitar el senyor de la Cardosa i la seva família, ja que el dit senyor havia fet molts favors als cerverins durant el temps que hi hagué morts de pesta a Cervera.³⁷

El 9 de maig del mateix any, el Consell insisteix en prohibir que cap metge ni cirurgià de la vila vagi a visitar els malalts de pesta de fora la població i afegeix que si sabessin que hi ha algun malalt de pesta ho haurien de denunciar als paers sota pena de 60 sous. A més ordena que metges i cirurgians jurin que compliran tots dos manaments.³⁸

El 25 del mateix mes, la muller i una filla d'un tal Solans són traslladats a l'església de Santa Magdalena, als afores de la vila, per estar malaltes de pesta.³⁹ Un mes després, tota la família ja era morta.⁴⁰

El mateix dia 25, un acord ens assabenta que les ermites properes a Cervera estaven plenes de persones procedents de Tàrraga, població on la gent es moria de pesta. El Consell cerverí manà que, si era possible, fessin marxar tots aquells que havien vingut de llocs pestilents.⁴¹

També el 1497 fou un any d'epidèmia. Per evitar l'entrada de gent provinent de llocs on hi havia pesta, el Consell cerverí, una vegada més, publicà ordinacions.⁴²

6. Conclusions

El primer any en que es detecta una epidèmia de pesta a Cervera, segons la documentació consultada, és el 1372. De l'epidè-

37. AHCC, Fons municipal, *Consells*, 1495, f. 18 v., 19, 24 i ss.

38. AHCC, Fons municipal, *Consells*, 1495, f. 39 v.

39. AHCC, Fons municipal, *Consells*, 1495, f. 55 v.

40. AHCC, Fons municipal, *Clavaria*, 1495, f. 18.

41. AHCC, Fons municipal, *Consells*, 1495, f. 55 v.

42. AHCC, Fons municipal, *Consells*, 1497, f. 43 i ss.

mia de l'any 1348, no n'em trobat cap notícia, cal tenir en compte però que falta el llibre de Consells corresponent a dit any.

Els anys que hi ha pesta a Cervera o a les poblacions properes, durant el segle XIV i primera meitat del XV, coincideixen, en línies generals, amb la cronologia tradicional, ajustada aproximadament a un ritme decennal. Durant la segona meitat del XV, sembla que els anys pestífers són més pròxims entre si.

A finals del segle XV, les notícies d'epidèmies són més nombroses, la qual cosa pot fer suposar que les pestes afectaren més a la població. Però cal tenir en compte que també pot ser degut a la major abundància de documentació conservada.

Finalment, la situació de la vila de Cervera al peu del camí que anava de Barcelona a Lleida i després continuava cap a Saragossa, que la convertia en un lloc on el trànsit de viatgers era continu, podria donar una explicació al fet que la població es veiés afectada per gairebé tots els grans cicles pestífers de la Catalunya medieval.